

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Recensie: De macht van taal en cultuur

Auteur: Krijn Korsman

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 46.3, 55-57.

©2024 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

RECENSIE

DE MACHT VAN TAAL EN CULTUUR

Krijn Korsman

Shōgun

Justin Marks, Rachel Kondo,
Andrew Macdonald e.a. (producenten)
Shōgun, FX (te zien via Disney+) 2024
10 afleveringen met een speelduur
van 55-70 min. per aflevering

De serie *Shōgun* vertelt het verhaal van Japan aan het begin van de zeventiende eeuw, rond het einde van de Sengoku-periode (ca. 1450-1600). Deze periode werd gekenmerkt door de vele krijgsheren, beter bekend als *daimyo*, die Japan domineerden. Gedurende de zestiende eeuw wisten drie van deze daimyo Japan te verenigen onder hun leiderschap. Oda Nobunaga (1534-1582) legde de basis voor deze verovering en wist grote delen van Japan onder zijn invloed te krijgen. Na de dood van Nobunaga nam zijn generaal Toyotomi Hideyoshi (1536-1598) het stokje over en voltooide de verovering van Japan. Hideyoshi probeerde tussen 1592 en 1598 twee keer tevergeefs het Koreaanse schiereiland te veroveren.

Na de dood van Hideyoshi kwam een groep regenten aan de macht die Japan zou moeten besturen totdat het jonge zoontje van Hideyoshi oud genoeg was om zelf te regeren. Een van deze regenten was Tokugawa Ieyasu (1543-1616) en tevens de machtigste nog overgebleven daimyo van Japan. Al snel ontstond er frictie binnen de groep regenten, die allemaal vreesden voor de macht van Ieyasu, waarna een oorlog tussen beide partijen uitbrak.

De Sengoku-periode werd ook gekenmerkt door de komst en de toenemende invloed van de Europeanen in de regio. Aanvankelijk waren dit de Portugezen en in mindere mate de Spanjaarden, maar later arriveerden ook

Engelse en Nederlandse handelaren in het land van de Rijzende Zon. De Portugezen startten een effectieve zendingsmissie die in rap tempo aanzienlijke delen van de Japanse bevolking tot het christendom bekeerde, waaronder een aantal daimyo. In 1600 arriveerde de eerste Engelsman, William Adams (1564-1620) in Japan. Hij was onderdeel van een expeditie van vijf Nederlandse schepen die aanvankelijk naar de Spaanse koloniën aan de westkant van Amerika zou varen, maar al snel doorvoer richting hun plan B, Japan. Het schip van Adams, *De liefde*, was het laatste van de expeditie dat nog niet verloren was gegaan toen zij in Japan aankwamen.

Deze historische context is belangrijk voor lezers die niet of minder bekend zijn met deze periode in de Japanse geschiedenis. De serie is namelijk grotendeels op deze gebeurtenissen gebaseerd. Sommige van de personages zijn zelfs een-op-een overgenomen uit de geschiedenis. Zo is het personage John Blackthorne duidelijk gebaseerd op William Adams, en Yoshii Toranaga is nagenoeg een kopie van Tokugawa Ieyasu. De serie opent met de aankomst van het schip *Erasmus* in Japan. John Blackthorne is samen met een handjevol zeelui een van de weinige overlevenden van een expeditie die vanuit de Nederlandse Republiek vertrok. Blackthorne arriveert in een wereld die compleet vreemd voor hem is. Hier begint dan ook gelijk een interessant deel van het verhaal. Aanvankelijk lijkt de serie Blackthorne op te werpen als een 'white saviour', maar dit wordt al snel in de kiem gesmoord. Hij is compleet overgeleverd aan de lokale krijgsheren en hun politieke spellen, en zijn protestantse opvattingen worden hem door de jezuiten en de lokale katholieken niet in dank afgenomen. Blackthorne is ook de Japanse taal niet machtig, waardoor hij genoodzaakt is om in het Portugees te communiceren via tolken. Dit legt ook het belang van tolken bloot en de grote rol die zij hadden in het verleden. Tolken speelden immers een sleutelrol in de communicatie tussen verschillende volken en vereisten veel vertrouwen van degenen die via hen communiceerden. Dit wordt in de serie goed belicht, want de personen die als tolk fungeren, vertalen niet alles even goed of ze verwoorden uitspraken net even anders om beledigingen te voorkomen. In sommige gevallen vertalen ze bewust dingen verkeerd voor hun eigen doeleinden. Zo scheldt Blackthorne meerdere malen samoerai uit, maar wordt dat door tolken niet vertaald om een belediging, met mogelijk dodelijke gevolgen, te voorkomen.

Het is jammer dat de makers van de serie ervoor hebben gekozen om de personages niet daadwerkelijk Portugees te laten spreken, maar Engels. Waarschijnlijk zou het te veel moeite hebben gekost om Engelse acteurs Portugees te leren. Dit gebrek wordt echter ruimschoots goedge maakt door het klassieke zeventiende-eeuwse Japans dat wordt gesproken. De manier waarop de Japanse personages met elkaar communiceren is uiteindelijk formeel en het belang van correct woordgebruik en lichaamstaal is duidelijk merkbaar. Gedurende de serie wordt duidelijk hoe veel belang aan deze formele, bijna rituele, vorm van communiceren wordt gehecht. Zo is er een vazal van Toranaga die zich tijdens een bijeenkomst met andere daimyo boos uitlaat over hoe Toranaga wordt behandeld. Dit werd gezien als zo'n grote belediging jegens de andere daimyo, dat zijn familienaam besmeurd was. De enige manier waarop de vazal dit recht kon zetten was door zichzelf en zijn jonge zoontje om het leven te laten brengen. Hoewel menig kijker geschokt zou zijn door zo'n extreme vorm van eergevoel, kwam dit in de Japanse geschiedenis met enige regelmaat voor. *Seppuku*, rituele zelfmoord, was in Japan een wijdverbreid fenomeen dat veelal door daimyo werd opgelegd aan hun vazallen wanneer zij hun clan schande hadden gebracht. Hoewel dit door ons nu wordt gezien als een doodstraf, was dat in zestiende- en zeventiende-eeuws Japan anders. Samoerai

zagen dit vaak als een laatste kans op eerherstel en om zonder schaamte te kunnen sterven. Dit is natuurlijk een vrij luguber element van de samoeraicultuur in deze periode, maar het is goed dat de serie hier niet voor terugschrikt.

Een ander sterk punt van de serie is de aandacht die ze besteedt aan vrouwen binnen de samoeraiklasse. Een van de hoofdpersonen, Toda Mariko, krijgt veel schermtijd en is misschien wel het interessantste personage van de serie. Het motief dat bij haar verhaal centraal staat is voornamelijk het stille lijden van vrouwen in de Japanse samenleving. Vrouwen hadden namelijk beperkte keuzes en werden vooral geacht stil te doen wat van hen verwacht werd. Om niet te veel van de serie weg te geven zal ik niet specifiek op haar verhaal ingaan. Het verhaal van Mariko en andere vrouwen maakt de serie sterker en ook meer representatief voor de Japanse elites. Die elites waren immers niet alleen de dappere samoerai die voor hun heer vochten.

Shōgun werd op sociale media en in de pers consistent het Japanse *Game of thrones* genoemd. Dit is zeker een terechte vergelijking, maar in *A game of thrones* waren er naast de intriges en verraad ook een redelijk aantal actiescènes. Wie veel gevechten en veldslagen verwacht in *Shōgun* zal teleurgesteld zijn. De serie leunt voornamelijk op de dialogen en intriges van de personages, maar dat maakt de serie zeker niet saai. De personages zijn dusdanig goed uitgewerkt dat de serie tot het einde blijft boeien. De aandacht die de serie schenkt aan historische authenticiteit is ook lovenswaardig te noemen. Van de kleding en de sets tot hoe personages lopen, praten en vechten, overal is heel goed over nagedacht en dat is duidelijk zichtbaar. Alleen al om deze reden is *Shōgun* zeker de moeite waard voor geschiedenisliefhebbers.

Krijn Korsman is redacteur bij *Skript Historisch Tijdschrift* en is student bij de onderzoeksmaster Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn interesse gaat vooral uit naar politieke, diplomatieke en militaire geschiedenis in de vroegmoderne periode.